

OILA MADANIYATI, MILLIY QADRIYATLAR VA TARBIYA

Yusupova Sevara Nizamiddinova

Andijon davlat pedagogika instituti, Tarix kafedrası mudiri, PhD dotsenti

Annotatsiya: Ushbu maqolada, oila madaniyati, milliy qadriyatlar va tarbiya haqida fikr va mulohazalar yuritiladi. Oila insoniyat tarixidagi eng qadimgi ijtimoiy institutlardan biridir. Tarix davomida jamiyatlar madaniy me'yorlar, axloqiy tamoyillar va ijtimoiy bilimlarni uzatishning asosiy instituti sifatida oilaga tayangan. Oila madaniyati va milliy qadriyatlar tarbiyani shakllantirishda, avlodlar o'rtasida ijtimoiy an'analar va jamoaviy o'ziga xoslikni ta'minlashda hal qiluvchi rol o'ynadi.

Kalit so'zlar: oila, madaniyat, ijtimoiy an'analar, oilaning roli, milliy qadriyat, tarbiya, jamiyat, qadimgi davrlar, tarbiya shakllanishi.

Bugungi globallashuv davrida axborot oqimining kuchayishi, ommaviy madaniyatning keng tarqalishi oilaviy tarbiyaga yangi madaniyatlarni yuzaga keltirmoqda. Ayrim hollarda yot g'oyalar, begona qadriyatlar yoshlar ongiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli oilada milliy qadriyatlarga asoslangan tarbiyani kuchaytirish muhim vazifaga aylanmoqda. Ota-onalar farzandlarida tanqidiy fikrlash, ma'naviy immunitetni shakllantirishi, milliy madaniyat va tarixga bo'lgan qiziqishni kuchaytirishi lozim. Bu jarayonda oila va ta'lim muassasalari o'rtasidagi hamkorlik muhim ahamiyat kasb etadi.

Oila madaniyatini rivojlantirish va milliy tarbiyani mustahkamlash faqatgina oila zimmasidagi vazifa emas. Jamiyat va davlat tomonidan olib borilayotgan ma'naviy-ma'rifiy siyosat ham bu jarayonda muhim rol o'ynaydi. Oilani qo'llab-quvvatlashga qaratilgan ijtimoiy dasturlar, tarbiyaviy loyihalar, ommaviy axborot vositalaridagi ma'rifiy ko'rsatuvlar oila institutini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Oila madaniyatini oilada avloddan avlodga o'tadigan an'analar, axloqiy tamoyillar, muloqot uslublari va xulq-atvor normalari tizimi sifatida aniqlash mumkin. Bu rasmiy ta'lim boshlanishidan ancha oldin bolaning shaxsiyatini shakllantiradi. Oqsoqollarga hurmat, mas'uliyat, halollik, rahm-shafqat va o'zaro qo'llab-quvvatlash birinchi navbatda uyda o'rganilgan qadriyatlardir. Ushbu tamoyillar oilaviy hayotda izchil qo'llanilsa, ular asta-sekin inson xarakterining bir qismiga aylanadi va keyinchalik ijtimoiy munosabatlarda aks etadi.

Milliy qadriyatlar esa millatning jamoaviy axloqiy, madaniy va tarixiy merosini ifodalaydi. Ularga asrlar davomida shakllangan til, urf-odatlar, an'analar, dunyoqarash va axloqiy me'yorlar kiradi. Milliy qadriyatlar odamlarga tegishlilik, birlik va o'ziga xoslik hissini beradi. Ular axloq namunasi sifatida harakat qilishadi, shaxslarni yomonni yomondan ajratishda va mas'uliyatli hayot tanlashda rahbarlik qilishadi. Oilaviy madaniyat milliy qadriyatlar saqlanib qoladigan va uzatiladigan asos bo'lib xizmat qiladi.

Oila madaniyatining eng muhim vazifalaridan biri keng ma'noda ta'limdir. Ta'lim muassasalaridagi bilimlardan tashqari, oila hayotiy ko'nikmalarni, ijtimoiy me'yorlarni va hissiy aqlni o'rgatadi. Kundalik muloqotlar orqali bolalar qanday qilib muloqot qilishni, nizolarni hal qilishni, his-tuyg'ularni ifoda etishni va boshqalarga hurmat bilan munosabatda bo'lishni o'rganadilar. Ota-onalar va oqsoqollar namuna sifatida harakat qilishadi va ularning xatti-harakatlari ko'pincha og'zaki ko'rsatmalarga qaraganda kuchliroq ta'sir qiladi. Shuning uchun hurmat, sabr-toqat va hamkorlik bilan shug'ullanadigan oila tabiiy ravishda ijtimoiy mas'uliyatli shaxslarni tarbiyalaydi.

Oilaviy madaniyat oilaviy hayotni tavsiflovchi umumiy e'tiqodlar, urf-odatlar, muloqot uslublari va xulq-atvor me'yorlarini anglatadi. Aynan oilada bolalar birinchi navbatda til, hissiy tartibga solish, ijtimoiy rollar va to'g'ri va noto'g'ri kabi axloqiy farqlarni o'rganadilar. Sotsiologik

nuqtai nazardan, oila sotsializatsiyaning asosiy agenti sifatida ishlaydi va shaxslar dunyoni talqin qiladigan dastlabki asosni ta'minlaydi.

Milliy qadriyatlar jamiyat o'zining o'ziga xosligi uchun markaziy sifatida targ'ib qiladigan jamoaviy ideallar va tamoyillarni ifodalaydi. Bularga shaxs erkinligi, ijtimoiy birdamlik, hokimiyatga hurmat, tenglik, vatanparvarlik hamda ma'naviy sadoqat kabi tushunchalar kiradi. Masalan, milliy tarixga hurmat ajdodlar haqidagi oilaviy hikoyalar orqali o'rgatilishi mumkin, fuqarolik mas'uliyati esa ota-onalarning jamiyat hayotidagi ishtiroki orqali modellashtirilishi mumkin. Shu ma'noda, oila mavhum milliy ideallarni aniq kundalik amaliyotga aylantiradigan vositachi vazifasini bajaradi.

Oila madaniyati va milliy qadriyatlar o'rtasidagi uyg'unlik yoki nomuvofiqlik tarbiyaga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Oila me'yorlari milliy qadriyatlarni qo'llab-quvvatlasa, sotsializatsiya uyg'un bo'lib, ijtimoiy birdamlikni kuchaytiradi. Aksincha, oilaviy madaniyat hukmron milliy qadriyatlarga zid kelganda, bolalar shaxsiyatning keskinligini boshdan kechirishi mumkin, bu esa ijtimoiy integratsiya yoki psixologik farovonlikdagi muammolarga olib keladi.

O'zbek oilalarida milliy qadriyatlar, madaniy an'analar va axloqiy tarbiyani saqlashda oila markaziy rol o'ynagan. O'zbekistonda oila nafaqat ijtimoiy birlik, balki shaxs, xulq-atvor va dunyoqarashni shakllantirish uchun mas'ul bo'lgan madaniy muassasadir. Oila madaniyati, milliy qadriyatlar va ta'lim bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ijtimoiy me'yorlar va madaniy o'ziga xoslik avloddan avlodga o'tadigan tizimni shakllantiradi. O'zbek oilalarini o'rganish an'anaviy qadriyatlarning zamonaviy ta'lim ideallari bilan qanday birga yashayotganiga yaqqol misol bo'la oladi.

O'zbek milliy qadriyatlari tarixiy tajriba, madaniy meros va axloqiy tamoyillar bilan chambarchas bog'liqdir. Asosiy qadriyatlarga oilaga hurmat, vatanga muhabbat, halollik, mehnatsevarlik, sabr-toqat va ijtimoiy mas'uliyat kiradi. Ushbu qadriyatlar faqat maktablarda yoki davlat muassasalarida o'qitilmaydi, ular birinchi navbatda oilaviy muhitda o'rganiladi. O'zbek oilalarida vatanparvarlik milliy tarix, til va urf-odatlariga hurmat orqali namoyon bo'ladi. Ota-onalar ko'pincha bolalarga tarixiy shaxslar, milliy bayramlar va madaniy ramzlar haqida o'rgatib, milliy o'ziga xoslik bilan faxrlanishni tarbiyalaydilar. O'zbek tili bu jarayonda hal qiluvchi rol o'ynaydi, folklor, maqol va axloqiy saboqlarni etkazish vositasi bo'lib xizmat qiladi.

O'zbek oilalari an'anaviy ravishda hamkorlik, o'zaro yordam va qo'shnilar va qarindoshlar oldidagi mas'uliyatni ta'kidlaydilar. Ushbu jamoaviy yo'nalish ijtimoiy birdamlikni kuchaytiradi. Shaxslarni shaxsiy manfaatlar bilan bir qatorda umumiy manfaatlariga ustuvor ahamiyat berishga undaydi. O'zbek oilalari oilaviy madaniyat, milliy qadriyatlar va ta'limni o'zaro bog'liq tizim sifatida qanday ishlashiga yaqqol misol bo'la oladi. Kundalik hayot, urf-odatlar va axloqiy yo'l-yo'riq orqali oilalar madaniy o'ziga xoslik va ijtimoiy mas'uliyatni yosh avlodlarga yetkazadilar. Oila ishtiroki bilan qo'llab-quvvatlanadigan ta'lim nafaqat bilim va ko'nikmalarni rivojlantirishga, balki axloqiy va milliy qadriyatlarni mustahkamlashga ham xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. I. Alqarov, R. Mamatqulova, X. Norqulov. Shaxs va oila tarbiyasining pedagogikasi. -T.: "Fan va texnologiya", 2009, 224 b.
2. Нажмидинова Каримахон Усмоновна Оила тарбиясида миллий ва умуминсоний ахлоқий маданиятнинг ўрни. – Т.: “Адолат”, 2016. 224 б.
3. D. Abdullaeva, R. Yorqulov, N. Atabaeva Oila psixologiyasi: o'quv qo'llanma - Toshkent: Tafakkur Bo'stoni, 2015. -256b.